Elektrikte arz sıkıntısı büyüyor, Elektrik Piyasası Yasası'nda değişikliğe gidiliyor

Tasarı umut vermedi

Gültekin TÜRKOĞLU
TEK Eski Genel Müdürü

Elektrik enerjisi sektörünün depo edilememe özelliğinden dolayı kendine özgü kuralları vardır ve bu nedenle kuralsızlığı esas alan serbestleşme, bir başka deyişle piyasa modeli ile bağdaşması mümkün olmamaktadır. Bugüne kadar çeşitli çevrelerce ileri sürülen bu görüşleri dikkate almayan enerji yönetimi, 6-7 yıldır uygulanan serbest piyasa modelinin olumsuz sonuçları karşısında arz güvenilirliğini sağlamak amacıyla Elektrik Piyasası Yasası'nda nihayet değişikliğe gitmek zorunda kalmıştır.

Elektriğin kendine özgü niteliğini bilenler, bu değişiklik ile getirilmek istenen önlemlerin de arz güvenilirliğini sağlamada yeterli olmadığını kolayca anlayacaklardır. Elektrik enerjisinin depo edilemez olma özelliği, talebin oluştuğu anda karşılanmasını gerektirir. Elektrik talebinin yıl, ay, gün ve saat bazında değişken olması nedeniyle üretim yatırımlarının kısa, orta ve uzun dönemi kapsayacak şekilde bir plana dayalı olarak ara vermeden yapılması gerekir. Oysa serbest piyasa modeli uygulamasına geçtiğimiz 2001 yılından bu yana planlama terkedilmiş, yatırımlar özel sektör yatırımcılarının inisiyatifine bırakılmıştır. Her biri milyar dolar düzeyindeki elektrik üretim yatırımları, ülkemizde bu yatırımları yapacak mali güçte özel sektör şirketleri olmadığından ve kamuya da yatırım yaptırılmadığından, elektrik üretimi, talebi karşılayamayacak duruma gelmiştir.

Oysa serbest piyasa düzeninde kamu kuruluşlarının yatırım yapmalarını engelleyecek genel bir kural yoktur. Serbest piyasa düzeninde esas olan görüş, kuruluşların verimli çalışmalarıdır. Bu nedenle EdF ve ENEL gibi birçok kamu kuruluşu AB'nin elektrik piyasasında faaliyetlerini sürdürmektedirler.

Bizde bugüne kadar kabul edilen kamunun yatırım yapmaması görüşü, maalesef yeni değişiklik tasarısında da bir ölçüde korunmaktadır. Her ne kadar arz güvenilirliğini sağlamak için kamunun yatırım yapması sözde kabul edilmekte ise de, özde kamunun yatırım yapması birçok şarta bağlanmıştır.

EPDK denetleyemiyor

Arz güvenilirliğinin risk oluşturduğunun zamanında tespit edilebilmesi için üretim yatırımlarının gerçekleşme durumunun çok iyi izlenmesi ve denetlenmesi gerekmektedir. Bugüne kadar bu denetlemenin yeterli düzeyde yapıldığı söylenemez. Bu izleme ve denetlemenin iyi bir şekilde yapılabilmesi için bu konuda yetişmiş, deneyimli bir kadroya gereksinim duyulacağı da ortadadır. Bu görevi yapan Enerji Piyasası Denetleme Kurumu'nun (EPDK) böyle bir kadrosu yoktur. Bu nedenle bu izleme ve denetleme işi, Bakanlık adına bu konuda ihtisas ve deneyim sahibi kamu üretim kuruluşuna verilmelidir.

Bugünkü uygulamada, lisans almış üretim şirketlerine EPDK tarafından iki yıla kadar süre tanınmakta, bu süre

> Her biri milyar dolar düzeyindeki elektrik üretim yatırımları, ülkemizde bu yatırımları yapacak mali güçte özel sektör şirketleri olmadığından ve kamuya da yatırım yaptırılmadığından, elektrik üretimi, talebi karşılayamayacak duruma gelmiştir. Elektriğin kendine özgü niteliğini bilenler, yeni yasa tasarısı ile getirilmek istenen önlemlerin de arz güvenilirliğini sağlamada yeterli olmadığını kolayca anlayacaklardır.

içinde üretim yatırımlarının gerçekleşmemesi halinde lisans iptali cihetine gidilebilmektedir. Arz güvenilirliğini sağlayacak önlemlerin alınabilmesi için bu süre çok uzundur. Bu süre kısaltılmalıdır. Bu durumda lisans almak için mali yönden güçlü, elektrik üretiminde daha deneyimli şirketlerin müracaat etmeleri teşvik edilmiş olacaktır.

Elektrik Piyasası Yasası'nın ilk şekline göre bu değişiklik tasarısında, izleme konusunda yeni önlemler getirilmiştir. Buna göre, TEİAŞ'ın hazırladığı üretim kapasite projeksiyonu raporunda lisans almış şirketlerin yatırımlarının ilerleme durumu incelenmektedir. Ayrıca her yıl, gelecek beş yılı kapsayacak şekilde uzun dönem elektrik enerjisi gelişim planına göre gerçekleşmeler ile kısa ve orta dönem arz-talep dengesini belirlemek görevi de TEİAŞ'a verilmiştir. Ancak kapasite projeksiyonu raporu ile enerji gelişim planı sonuçları doğrultusunda arz güvenilirliğinin sağlanmasını temin için Bakanlığın doğrudan yaptırım gücü bulunmamaktadır. Bakanlığın kapasite projeksiyonu ve planlama raporları sonucuna göre yatırım kararı verebilmesi uzun bir süreci gerektirmektedir. Şöyle ki, TEİAŞ'ın hazırlayacağı uzun dönem elektrik enerjisi üretim gelişme planı öncelikle EPDK'ye sunulacak, EPDK'nin bu rapora göre hazırlayacağı elektrik piyasası gelişim raporu, her yıl 31 Aralık tarihine kadar hazırlanıp yayınlanacaktır. Elektrik piyasası gelişim raporu sonuçlarına göre, Bakanlık arz-talep dengesini, kaynak çeşitliliğini, iletim-dağıtım ile üretim tesislerinin durumunu dikkate alarak elektrik enerjisi arz güvenliği raporunu hazırlayıp Bakanlar Kurulu'na sunacak, arz güvenilirliğini sağlamak için yeni üretim yatırımı gerekiyorsa, Bakanlar Kurulu Kararı ile merkezi bir yarışma düzenlenecektir.

İhale zaman kaybı

Kanımızca bu oldukça uzun bir zamanı gerektirecektir. Bu yarışmaya katılacak yerli ve yabancı şirketlerin zaten yarışmasız lisans almak suretiyle bu yatırımları yapmaları mümkün iken, böyle bir yarışma açmak zorunda kalınması, yerli ve yabancı özel şirketlerin üretim yatırımlarını yapmamaları veya yapamamalarından kaynaklanmaktadır. Bu yapılmayan yatırımları yapmak için yerli ve yabancı şirketleri tekrar yarışmaya davet etmek zaman kaybından başka bir şey değildir. Nükleer santral konusunda şahit olduğumuz gibi bu yarışmaya katılacak özel şirketlere satın alma garantisi de dahil olmak üzere birçok teşvik vermek zorunda kalınacaktır.

Kamu doğrudan yatırım kararı alabilmeli

Bu nedenle TEİAŞ'ın hazırlayacağı üretim kapasitesi projeksiyonu raporu ve uzun dönem elektrik enerji gelişim raporlarının sonuçlarına göre, gerekiyorsa Bakanlık doğrudan yatırım kararı alabilmelidir. Bakanlığın alacağı yatırım kararının dayanağı olacak TEİAŞ'ın hazırlayacağı uzun dönem elektrik enerjisi gelişim raporunun

hazırlanmasında, sistemin üretim, iletim ve dağıtım tesislerinin durumu ve gelişme programları büyük önem taşıdığından, TEİAŞ'ın bu raporları hazırlaması sürecinde gerekli koordinasyonun ve bilgi akışının daha çabuk ve güvenilir bir şekilde sağlanabilmesi için kamu elektrik üretim-iletim-dağıtım kuruluşlarının tek çatı altında toplanması yararlı olacaktır.

ABD'de bile piyasa işlemedi

Bugün karşı karşıya bulunduğumuz küresel ekonomik kriz göstermiştir ki, serbest piyasayı savunan neo-liberal ekonomistlerin iddia ettikleri gibi piyasa, sorunlarını kendi içinde çözmek yeteneğine sahip değildir. Liberalizmin en büyük kalesi olan, 13 trilyon dolar büyüklüğündeki piyasaya sahip ABD'de bile zor durumdaki şirketlere, 100 milyar dolarlarla ifade edilen Hazine desteği sağlanmak zorunluluğunda kalınmıştır. Ayrıca bir daha böyle bir krizle karşılaşılmasını önlemek amacıyla ABD Hazine Bakanlığı piyasayı daha sıkı kontrol edebilmek için 119 sayfalık bir denetleme mekanizması oluşturmuştur. Bu örnekten de ders alarak bizim de serbest piyasa modelini yeni baştan gözden geçirerek, piyasada kamunun daha etkili olmasını sağlayacak yeni önlemler getirmemiz zorunludur.

Önümüzdeki yakın gelecekte küresel ekonomide ve küresel likiditeden yararlanmada bir yavaşlama ve durgunluğun yaşanacağı kabul edilmektedir. Bunun sonucu olarak da ülkemize özelleştirme dışında yatırım yapmak için yabancı sermaye girişi pek mümkün görülmemektedir. Bu nedenledir ki, arz güvenilirliğini sağlayabilmek için kamu sektörünün yatırım yapma olanakları artırılmalı, özelleştirme ile gelirlerinin elinden alınması önlenmeli, kamu üretim, iletim ve dağıtım kuruluşları düşey entegre bir yapıya kavuşturulmalıdır.

Özetle, arz güvenilirliğinin sağlanabilmesi için değişiklik tasarısı ile getirilmek istenen önlemler yukarıda açıkladığımız nedenlerden de anlaşılacağı gibi yeterli değildir. Geçmiş 6-7 yıllık serbest piyasa modeli uygulanmasından edinilen deneyimler ve küresel ekonomide oluşan yeni oluşumların ışığı altında 4628 Sayılı Elektrik Piyasası Yasası'nda ve bu yasanın öngördüğü serbest piyasa modeli uygulamasında daha radikal değişiklikler yapılmalı, arz güvenilirliğini daha çabuk ve etkin bir şekilde sağlayabilecek kurallar getirilmelidir. ■

Bugün karşı karşıya bulunduğumuz küresel ekonomik kriz göstermiştir ki, serbest piyasayı savunan neo-liberal ekonomistlerin iddia ettikleri gibi piyasa, sorunlarını kendi içinde çözmek yeteneğine sahip değildir. Liberalizmin en büyük kalesi olan, 13 trilyon dolar büyüklüğündeki piyasaya sahip ABD'de bile zor durumdaki şirketlere, 100 milyar dolarlarla ifade edilen Hazine desteği sağlanmak zorunluluğunda kalınmıştır.

TOPLUMSAL BAKIŞ

Kemal ULUSALER
EMO 40. Dönem Yönetim Kurulu Başkanı

Dengemizi Bozmayınız!..

Mısır, öteden beri bir türlü refah düzeyini yükseltemediği yoksul kitlelerin ayaklanmaması için gıda ürünlerine özellikle una/ekmeğe yüksek sübvansiyon sağlamakta idi. Ne var ki bütçe açıkları giderek büyümekteydi ve bu durum Dünya Bankası ve IMF dayatmalarına neden oldu. Geçtiğimiz günlerde Mısır Hükümeti sübvansiyonları kısmaya karar verdi. Bu ekmek fiyatlarının artması demekti. Yoksul Mısırlılar tek ucuz gıda kaynaklarının da ellerinden alınmasına tepki gösterdiler ve çatışmalar sonucu iki gösterici öldü, pek çoğu yaralandı. Benzeri gelişmeler Haiti'de beş göstericinin ölümüyle ve Tunus'ta yaralanmalara neden olan olaylarla sürdü.

Geçtiğimiz ay dünya petrol fiyatlarının spekülatif yükselişinden söz etmiştik. Benzeri bir durum bugün için dünya gıda fiyatlarında, özellikle tahıl fiyatlarında gözlenmekte. Dünya gıda fiyatları son iki yılda yüzde 26 oranında arttı. Geneldeki bu artış, tahılda yüzde 48 olarak gerçekleşti. Benzeri bir durum yemeklik yağ, pirinç ve mısır için de geçerli idi. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), bu artışın tıpkı petrolde olduğu gibi kalıcı olacağını söylemekte. Dünya ölçeğinde adım adım halk hareketlerine neden olan bu fiyat artışlarını aslında sadece spekülasyonla açıklamak yanlış olur. Özellikle son dönemlerde tarım alanlarının plansız bir biçimde biyoyakıt için kullanılması bir başka nedendir. Güney Amerika, Meksika, Çin ve Hindistan'da oldukça büyük tarım alanları kullanımının gıdadan biyoyakıta dönüşümü, tahıl arzının düşmesine ve fiyatların artmasına neden olmuştur. Küresel kapitalizm; gıda zincirini, insanlığın ihtiyaçlarına göre değil, pazarın ihtiyaçlarına göre biçimlendirmekte.

Dünyada bu gelişmeler olurken Türkiye'de de tarım arazilerinin giderek daha fazla ve sorumsuzca sanayi ve enerji santrallarının tesisine açılması söz konusudur. İçinde bulunduğumuz günlerde enerji ve gıda fiyatlarındaki artış Türkiye'de enflasyonu kamçılamıştır. Bir miktar spekülasyon ve stokçuluk söz konusu olmasına rağmen tarım alanlarının giderek daraltılması, gıda arzının düşmesine neden olmaktadır. Bu da gıda fiyatlarında artışı getirmektedir. Nitekim son yıllarda çiçek yağ yüzde 123.5, pirinç ise yüzde 180 artmıştır. Aynı biçimde buğday fiyatları da artmaktadır.

Geçen ay **Cumhuriyet Enerji**'de yer alan Samsun'daki mobil santrallar ve yine Samsun Çarşamba'da yapılması planlanan termik santrallar gibi, aynı biçimde Tekirdağ Saray'da, İzmir Aliağa'da ve Bursa Davutlar'da tarım arazilerine ve gıda ürünlerine olumsuz etkileri olacağı kesin santral tesislerinin yapımı söz konusudur. Yıllardır yer seçiminde yapılan bu yanlışlara Elektrik Mühendisleri Odası olarak vurgu yapmamıza rağmen **"Ben yaparım olur"** mantığı sürdürülmektedir. Şimdi de elektrik arzındaki sıkıntı bahane edilerek Antalya'da Selimiye ve Kovanlık köyleri sınırları içerisinde verimli tarım arazilerine doğalgaz çevrim santralı yapılmak istenmektedir. Santralın inşası için Tarım İl Müdürlüğü'nün görüşlerine rağmen tıpkı Bursa Davutlar ve Samsun Tekkeköy'de olduğu gibi hukuksuz uygulamalara yasa kılıfı hazırlanmaktadır. AKP kapatma davasında hukuktan söz edenler bizatihi TBMM'de yer alan Cargill şövalyeleri ile hukuk dışı eylemlerini sürdürmektedirler. Adaletin adından başka hiçbir yerine bulaşmadığı AKP Hükümeti, Türkiye'yi bu yanlış politikaları ile hem enerjide hem de gıdada dışa bağımlılığı giderek yükselen bir ülke haline getirmektedir.

Meşhur bir filozofa; **"Servet ayaklarınızın altında olduğu halde neden bu kadar yoksulsunuz?"** diye sorulduğunda, **"Ona ulaşmak için eğilmek lazım da ondan"** demiş.

Tarımda, enerjide, madenlerde öz kaynaklarını böylesine talana açan ve sadece vatandaşın cebine eğilebilen bir anlayış iktidarda ne yazık ki.

Turgut Uyar "Denge" adlı şiirinde,

"Sizin alınız al inandım,
Sizin morunuz mor inandım,
Tanrınız büyük amenna
Şiiriniz adamakıllı şiir
Dumanı da cabası
Ama sizin adınız ne?
Benim dengemi bozmayınız"

derken; sanki, alı al moru mor öfkelenmelerin, megalomaninin ve süngüden minareli şiirlerin, dumanlarının sonuçta bir denge üzerinde oturduğu gerçeğini de vurgular gibi. Mısır'da, Haiti'de, Tunus'ta olduğu gibi bu coğrafyada da açlık duvar yıkar.

Hey! Siz, uçan halıda oturmakta olan megaloman hacılar; şairin olduğu kadar halkın da dengesinin bozulmakta olduğunun farkında mısınız?